

MANAGEMENTUL RISCURILOR AGRICOLE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Victor MOROZ,
doctor în științe economice, Șef secție “Economie agro-alimentară
și dezvoltare rurală”, Institutul de Economie, Finanțe și Statistică
Ana Ignat,
Cercetător științific, Institutul de Economie, Finanțe și Statistică

Abstract. The paper is aimed to present the state of the agriculture risk management in the Republic of Moldova during the last decade. It is based on the statistical data provided by Ministry of Agriculture and Food Industry, National Bureau of Statistics and Agency for Payments and Interventions.

Ex-ante approaches for agricultural development sustainability were developed and coordinated with experts' opinions during the public discussions held at the Institute of Economy, Finance and Statistics and in other relevant institutions.

Three levels of agricultural risks were analyzed, namely: a) normal risks which are assumed by farmers, b) risks that can be transferred to other institution through market tools, and c) catastrophic risk that should be alleviated through government assistance.

As a conclusion one can state that the responsibility to manage risks is mostly in farmers' hands. The Government assistance for catastrophic risk is rather limited, while risk transfer mechanisms are insufficient.

Cuvinte cheie: managementul riscurilor, riscuri naturale, riscuri tranzacționabile, riscuri catastrofale

Activitatea agricolă este deosebit de predispusă riscurilor dat fiind faptul că agricultorii pot gestiona doar o parte din procesul de producție în timp ce condițiile naturale din afara zonei de control a agricultorului au, de asemenea, un impact semnificativ cât asupra fitotehniei, atât și asupra producției animale.

De-a lungul timpului, progresul tehnologic a permis producătorilor agricoli să-și îmbunătățească gradul de gestionare a influenței factorilor naturali, cu toate că producția agricolă rămâne încă mult dependentă de factorii naturali decât producția industrială.

OCDE (2009 și 2011) sugerează o distincție între trei straturi de risc, în ceea ce privește probabilitatea și amploarea pierderilor posibile și anume - de risc normal, risc tranzacționabil și risc catastrofal. /4,5/

Pierderile (sau câștigurile) frecvente, dar limitate trebuie să fie considerate ca făcând parte din mediul normal de afaceri, gestionate de către agricultori (sau consumatori), prin intermediul instrumentelor disponibile din exploatarea agricolă. Acest lucru poate fi numit nivelul de retenție a riscului. Riscurile mai puțin frecvente, dar mai semnificative pot fi dincolo de ceea ce agricultorii vor să suporte, dar acestea pot fi operate prin instrumente de piață, cum ar fi hedging-ul sau asigurarea. Aceste riscuri se încadrează în ceea ce poate fi considerat drept nivelul de asigurare a pieței. În cele din urmă, unele riscuri ar putea genera pierderi destul de rare, dar foarte mari, de magnitudine catastrofală, care ar putea amenința chiar supraviețuirea exploatarea agricole. În multe cazuri piața nu oferă instrumente pentru a gestiona astfel de riscuri catastrofale, care este motivul pentru care poate fi considerate ca nivelul de eșec de piață.

Delimitarea dintre aceste trei niveluri de risc nu este tocmai ușoară și implică deseori evaluări subiective.

Clima Republicii Moldova este apreciată ca favorabilă pentru promovarea mai multor activități, în special pentru dezvoltarea agriculturii, însă sub impactul încălzirii globale și a schimbărilor climatice din ultimele decenii sporește intensitatea și frecvența manifestării factorilor climatici de risc, ceea ce face să crească gradul de vulnerabilitate a sistemului socio-economic al Moldovei față de riscurile naturale. Principalele riscuri naturale în Republica Moldova sunt următoarele:

- Eroziunile și alunecările de teren, care afectează circa jumătate din terenurile agricole și aproape o treime din suprafața țării, sunt în special răspândite în raioanele din centrul și nordul țării.
- Inundațiile. Circa 50 la sută din localitățile țării sunt amplasate în zone amenințate de inundații, iar circa 45 mii ha de terenuri agricole au fost deja cel puțin odată inundate.
- Secetele. În mod particular afectează raioanele din centrul și sudul țării și au un impact negativ asupra agriculturii.
- Grindina și înghețurile. Reprezintă un pericol preponderent pentru culturile agricole cu o valoare adăugată înaltă, în special pentru vii și livezi.
- Activitatea seismică. Cu toate că are un impact mai mare asupra localităților urbane decât asupra celor rurale, acestea pot duce la inundații în urma ruperii digurilor și zăgazurilor, și contribuie la intensificarea alunecărilor de teren.

Agricultura este una dintre forțele motrice cheie care a modelat peisajul, natura și cultura Moldovei de-a lungul secolelor. Clima favorabilă și solurile de înaltă calitate au determinat specializarea agriculturii Moldovei, preponderent în producția de culturi de valoare înaltă, cum ar fi fructele și legumele. Contribuția agriculturii în PIB-ul țării a fost de 8,4% în anul 2009. PIB-ul pe țară a fost de 5,4 miliarde dolari SUA sau 1,5 mii USD pe cap de locuitor în acest an. Aproximativ 33% din populația activă a țării a fost implicată în afaceri agro-alimentare în anul 2009, din care aproximativ 5% au fost angajați în industria de prelucrare a produselor alimentare

Situația din sectorul agricol sa schimbat dramatic în ultimele două decenii, împreună cu perturbarea rețelelor de producție și de distribuție. Suprafețele utilizate pentru producția culturilor de valoare înaltă au fost reduse de două ori. Schimbările în producția agricolă au fost însoțite și de reduceri semnificative ale productivității

terenurilor. Agricultură și industria alimentară joacă rolul principal în asigurarea securității alimentare a țării, dar competitivitatea sectorului agro-alimentar al Republicii Moldova este insuficientă și depinde în mod considerabil de riscurile instituționale și de piață.

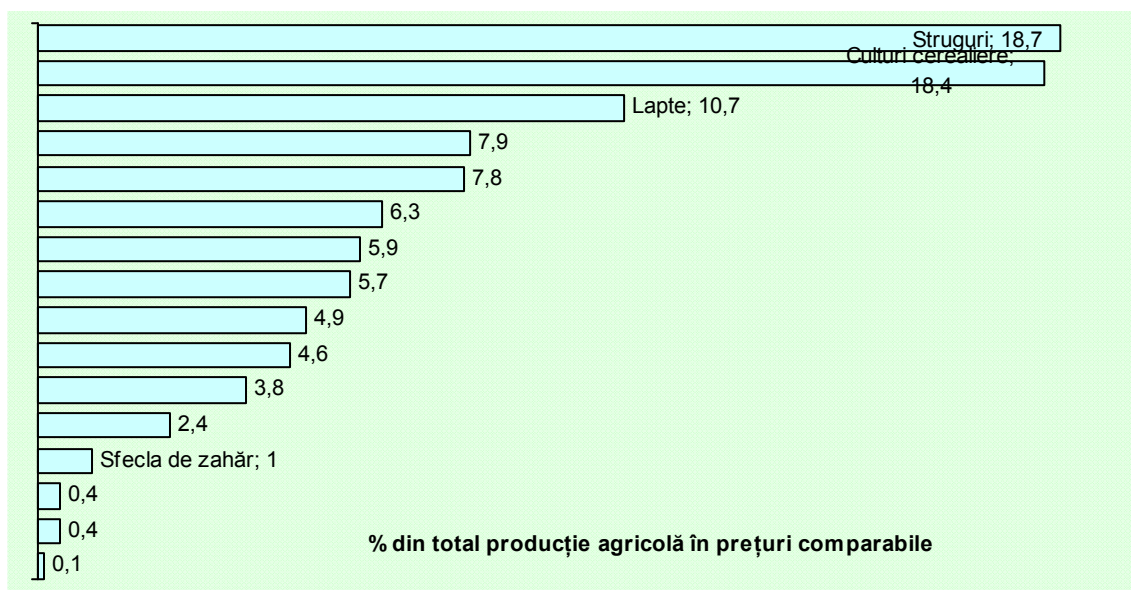

Figura 1. Structura producției agricole pe ramuri în anul 2009, %, prețuri comparabile

Sursa: BNS, 2010

Această situație este direct legată de lipsa investițiilor, a capitalului și a disponibilității creditelor pentru sectorul agricol, factori care au dus la aplicarea de către agricultori a tehnologiilor cu randament scăzut, dar și la reducerea drastică a utilizării inputurilor agricole, și în special a îngrășămintelor și altor substanțe chimice agricole. Sectorul agricol a beneficiat doar de 8,4% din investițiile capitale, iar investițiile străine în sectorul agrar din Moldova au fost și mai modeste, de doar 1,5% din totalul investițiilor în agricultură în anul 2009. Totodată investițiile în industria alimentară au suferit o reducere esențială în perioada 2003-2009 (vezi figura 2).

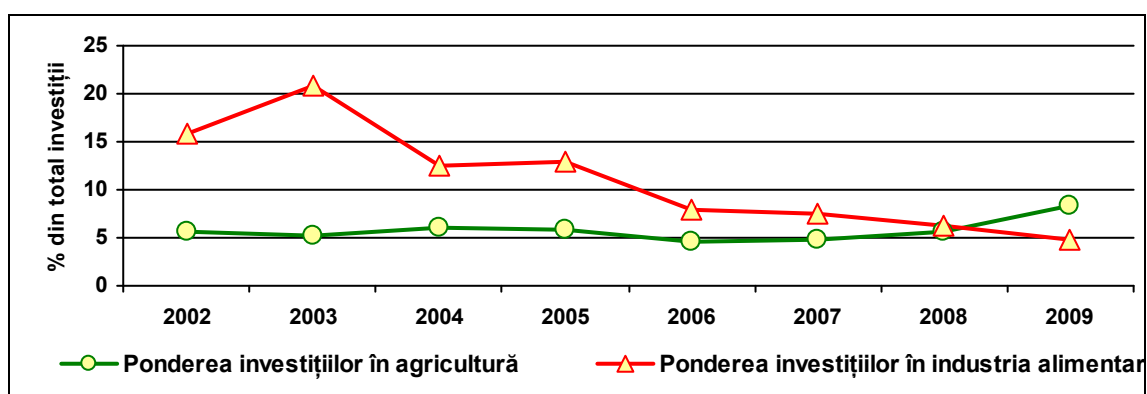

Figura 2. Pondere investițiilor în agricultură și industria alimentară, %, 2002-2009

Sursa: BNS, 2010

Managementul riscurilor cuprinde o gamă largă de tehnici și instrumente care pot fi aplicate pentru a evita sau minimiza pierderile, dar și pentru a utiliza oportunitățile [1]

Cu toate că producătorii agricoli sunt foarte activi în gestionarea riscurilor prin adoptarea unor practici specifice de producție și a managementului financiar, este necesară o acoperire largă a riscurilor de către instrumentele de gestionare practicate de structurile guvernamentale pentru a reduce spațiul riscurilor normale cărora sunt supuse exploatațiile agricole (vezi tabel 1).

Tabel 1. Instrumentele de gestionare a riscurilor în agricultura Republicii Moldova

	Exploatația agricolă	Piața	Guvern
Reducerea riscurilor	Adaptarea tehnologiilor de producție agricolă	Instruire în managementul riscurilor	Politici bugetare Prevenirea dezastrelor (controlul inundațiilor) Prevenirea îmbolnăvirilor
Atenuarea riscurilor	Diversificarea producției	Asigurarea Integrarea verticală Contractul de producție și vânzare Diversificarea piețelor Diversificarea finanțelor Activități non-agricole	Scutiri impozitare Organizarea controlului fitosanitar și veterinar la frontieră Măsuri de susținere a prețurilor prin utilizarea rezervelor de stat
		Asigurarea subvenționată a riscurilor agricole	
Confruntarea riscurilor	Împrumuturi de la vecini sau membrii familiei Ajutor reciproc dintre locuitori	Vânzarea activelor financiare Economii și împrumuturi Venituri din activități non-agricole	Ajutor în situațiile de dezastru Asistență socială Compensații pentru daunele pricinuite de calamitățile naturale

Sursa: adaptat după [1]

În topul riscurilor ce pot afecta sectorul agricol, cea mai mare importanță o au riscurile catastrofice. În prezent nu există un criteriu specific de definire a noțiunii de risc catastrofic, respectiv, deciziile asupra clasificării riscurilor catastrofice, în mod istoric, sunt luate de către autoritățile publice. Răspunsul la riscurile catastrofice poate fi luat la trei nivele distincte: individual, sectorial și guvernamental.

În Republica Moldova deciziile luate la nivel individual pot cuprinde asigurarea caselor de locuit, a culturilor agricole și a șeptelului de animale. Totodată aceste practici sunt destul de limitate și nu au un impact semnificativ în cazul confruntării riscurilor. În cele mai dese cazuri gospodăriile rurale afectate apelează la surse de venituri non-agricole, împrumuturi de la vecini, prieteni sau membri ai familiei etc., pentru a supraviețui aceste dezastre și a redresa operativ situația.

La nivel de sector al economiei răspunsul la aceste situații ține de securizarea asistenței de stat sub forma de plăți ad hoc. Ca manifestări particulare pot fi menționate activitățile de lobby în unele sectoare specifice cum ar fi producția de cereale, struguri etc.

Responsabilitatea principală în gestionarea riscurilor catastrofice aparține totuși structurilor guvernamentale, care răspund prin intermediul structurilor specializate sau prin atragerea resurselor internaționale și locale pentru a oferi susținerea necesară populației sinistrate. Ca regulă aceste răspunsuri sunt ad hoc și de scurtă durată.

Asigurarea riscurilor agricole este o măsură de cooperare care prevede că primele achitate de către participanți să fie utilizate pentru acoperirea pierderilor cauzate de riscurile ordinare membrilor participanți. Această măsură de atenuare a riscurilor este mai efectivă atunci când riscul asigurat nu este unul sistemic, ceea ce înseamnă că plățile efectuate în oricare perioadă de timp vor fi mici comparativ cu volumul total de contribuții plătite de membrii participanți.

Grupa de riscuri cu cel mai important impact sunt riscurile naturale, din care secetele și inundațiile sunt cele mai pronunțate atât ca frecvență cât și ca impact, afectând și producția fitotehnică dar și sectorul animalier. Acestea sunt urmate de grindina și înghețuri care afectează culturile anuale, dar în special cele perene. Mijloacele principale de combatere ale acestor riscuri țin de investițiile producătorilor agricoli în sisteme de irigație, de protecție contra grindinii, înghețurilor și inundațiilor. Doar acele riscuri ce nu pot fi înlăturate prin măsuri tehnice, urmează a fi asigurate. Pentru a-i determina pe agricultori să-și asigure riscurile ce pot periclita recolta, statul, în conformitate cu prevederile Legii nr. 243-XV își asumă o parte din cheltuielile pentru asigurare. Astfel, începând cu anul 2005 asigurările în agricultură sunt subvenționate pentru următoarele riscuri: 1) secetă excesivă; 2) grindină; 3) furtuni de praf; 4) înghețuri de iarnă și de primăvară; 5) polignirea culturilor agricole, în rezultatul vânturilor puternice (furtunilor) însoțite de ploi torențiale; 6) inundații.

Cuantumul subvenției primelor de asigurare constituie:

- ❖ 60% din valoarea acestora – pentru asigurarea plantațiilor multianuale și recoltei acestora, sfecelei de zahăr și legumelor;
- ❖ 50% din valoarea acestora – pentru asigurarea celorlalte culturi și a animalelor (păsărilor) domestice.

Un număr restrâns de companii activează în domeniul asigurărilor agricole în Republica Moldova. De fapt doar două companii – Moldasig și MoldCargo dispun de licența pentru prestarea asigurărilor agricole. Cel mai frecvent producătorii agricoli se asigură contra grindinii – 95,3% din total cazuri de asigurări agricole, acestea fiind urmate de seceta excesivă – 58,8% din total asigurări, și suflarea și spălarea semănturilor ponderea acestora fiind de 41,2% și 42,9% respectiv (vezi figura 3)

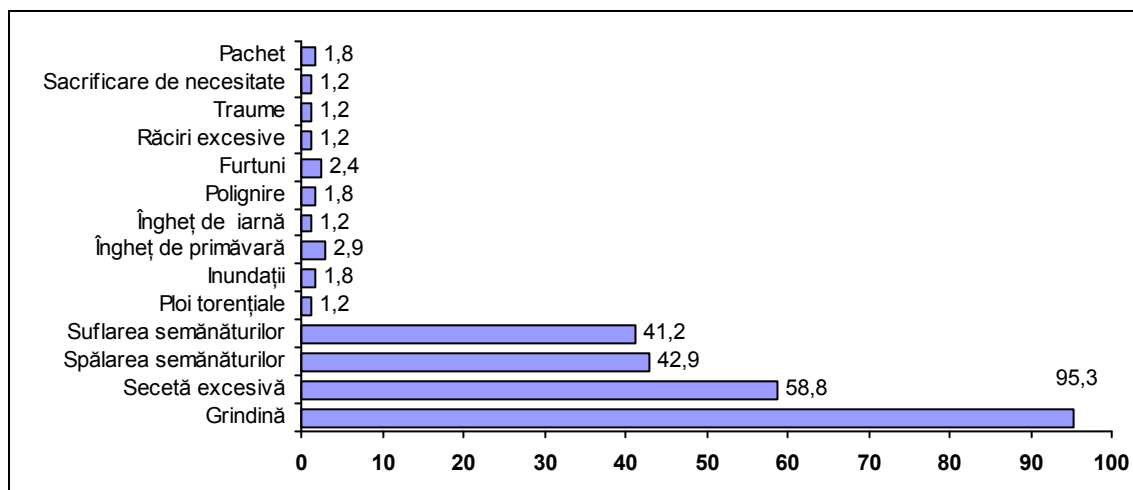

Figura 3. Tipurile de cazuri asigurate în numărul total de asigurări agricole subvenționate, %

Sursa: AIPA, 2011

În fondul bugetar de susținere a producătorilor agricoli pentru anul 2010 au fost prevăzute 15 mln de lei (\$1,2 mln) pentru subvenționarea asigurărilor în agricultură. În

pofida faptului că volumul subvențiilor ajunge, în funcție de culturile agricole, în diferite perioade de timp la 50-80 la sută din valoarea contribuției de asigurare, suprafața terenurilor agricole asigurate în Republica Moldova a fost doar de 19 613 hectare în anul 2011, ponderea acestora constituind mai puțin de 1% din suprafața totală a terenurilor agricole. Astfel ponderea suprafețelor agricole asigurate constituie în Republica Moldova este cu mult mai mică comparativ cu 28% în Rusia, 61% în Kazahstan, 75% în Elveția și 90% în Israel. Urmările nefaste ale riscurilor naturale constau în reducerea semnificativă a recoltelor și respectiv a veniturilor producătorilor agricoli.

Principalele culturi acoperite de asigurări sunt cele tehnice, în special sfecla de zahăr și floarea soarelui și soia. În anul 2011 suprafețele asigurate au constituit 10336 ha la sfeclă de zahăr, 4771 ha la floarea soarelui și 2102 ha lae soia. Doar circa 864 ha de livadă și 505 ha de viță de vie au fost asigurate în anul 2011 (vezi figura 4).

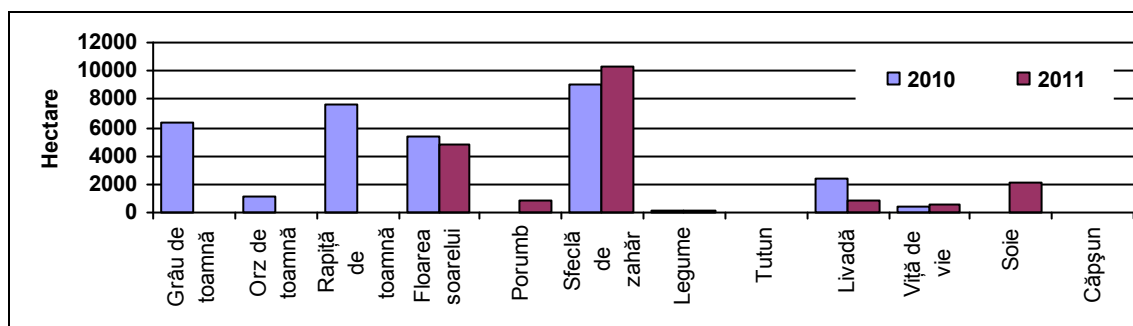

Figura 4. Suprafețele culturilor agricole asigurate în RM în 2010-2011, ha

Sursa: AIPA, 2011

În lipsa subvenționării din partea statului asigurarea agricolă are un caracter limitat, orientat preponderent spre un set îngust de riscuri asigurate. În Republica Moldova legea despre asigurarea subvenționată în agricultură a fost adoptată în anul 2004. În legea dată sunt prevăzute: cadrul juridic al asigurărilor subvenționate ale riscurilor de producție în agricultură, condițiile asigurării riscurilor de producție în agricultură, constatare pagubelor și plata despăgubirilor în fitotehnie și zootehnie, exigențele față de companiile de asigurare, modul de întocmire și de executare a contractului de asigurare, acordarea subvențiilor la asigurarea riscurilor de producție în agricultură, responsabilitatea părților contractante și modul de soluționare a litigiilor.

Totodată informația deplină despre instrumentarul și posibilitățile reale ale asigurării subvenționate în agricultură este limitată și netransparentă [3].

Riscurilor ordinare ce pot afecta exploatațiile agricole pot fi reduse sau gestionate prin intermediul mai multor mecanisme instituționale.

La scară individuală răspunsul la aceste riscuri poate lua forma diversificării surselor de venituri, inclusiv din activități non-agricole. Totodată, diversificare în unele cazuri poate redirecționa potențialul întreprinderilor agricole de la activitatea lor de bază. În Republica Moldova acest fenomen apare sub forma fluxului de capital de la activitățile agricole spre alte sectoare mai profitabile și mai puțin expuse riscurilor.

Analiza datelor Biroului Național de Statistică vine să confirme această tendință. Astfel în volumul total al veniturilor gospodăriilor casnice din Republica Moldova ponderea veniturilor generate din activități agricole a scăzut considerabil în ultimii cinci ani de la 34,5% în anul 2006 până la 19,1% în anul 2010. Totodată ponderea altor activități remunerate a crescut în aceeași perioadă de la 26,1% la 28,9%, iar a plăților sociale de la 14,8% la 21,2%. Ponderea remitențelor a crescut și ea semnificativ și a constituit în anul 2010 circa 26 la sută din veniturilor gospodăriilor casnice din Republica Moldova.

În condițiile când piața muncii oferă oportunități pentru angajarea în alte activități non-agricole a cel puțin unui membru al familiei din gospodăriile rurale, aceasta este acceptată ca un factor de reducere a incertitudinii în ceea ce privește fluctuația veniturilor.

În același timp impactul crizei financiare globale are ca rezultat reducerea semnificativă a cererii pe piața de muncă a Republicii Moldova ceea ce respectiv sporește gradul de incertitudine a veniturilor pe care pot conta gospodăriile din spațiul rural și stimulează tendințele de migrație ale populației rurale.

Concluzii

- Fluctuațiile producției agricole în Republica Moldova sunt în ascensiune, aceasta fiind combinată cu scăderea recoltei medii la principalele culturi agricole.
- În condițiile Republicii Moldova cea mai mare parte a riscurilor este asumată de către exploatațiile agricole
- La nivel de guvern sunt gestionate preponderent riscurile catastrofice
- Sistemul de asigurare în agricultură are o susținere insuficientă din partea statului
- Practicile de asigurări agricole sunt destul de limitate și nu au un impact semnificativ în cazul confruntării riscurilor
- Gradul sporit de incertitudine a veniturilor pe care pot conta exploatațiile agricole stimulează tendințele de migrație ale populației rurale.

Bibliografie

1. Antón, J., S. Kimura and R. Martini, Risk Management in Agriculture in Canada, OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 40, OECD Publishing. doi: 10.1787/5kgj0d6189wgen, 2011
2. Biroul Național de Statistică. Anuarul Statistic al Republicii Moldova. 2010
3. Buza V., et al. Managementul riscurilor dezastrelor în Republica Moldova. ACSA, Chișinău. 2007.
4. OECD (2009), Managing Risk in Agriculture: A Holistic Approach. Paris: OECD.
5. OECD Synthesis Report on Risk Management in Agriculture. Document TAD/CA/APM/WP(2011)4FINAL. Paris: OECD.